

PLASTİK POŞETLERDEN ALINAN BEDELLERİN NEGATİF DIŞSALLIKLAR YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE PRICES RECEIVED FROM PLASTIC BAGS IN TERMS OF NEGATIVE EXTERNALITY

Ecem Selin Korkut¹

Doç. Dr. Sami BUHUR²

Özet

Plastik poşetler doğaya atıldıklarında, yıllarca çözünmeden kalmakta ve çevreye zarar vermektedirler. Ayrıca üretim ve tüketim faaliyetleri esnasında negatif dışsallık yaymaktadırlar. Devletler, plastik poşet kullanımı ile oluşan çevre kirliliğini önlemek ve negatif dışsallıkları içselleştirmek amacı ile plastik poşet kullanımını azaltmak adına birtakım tedbirler almaktadırlar. Alınan tedbirler genellikle ücretlendirme veya vergilendirme olabilmektedir. Bu çalışmanın amacı plastik poşetlerin fiyatlandırılmasını negatif dışsallıklar yönünden incelemek ve sonuçlarını değerlendirmektir. Bu amaca yönelik olarak, plastik poşetlerin fiyatlandırılmasının plastik poşete olan talebi ne yönde etkilediği ve dışsallıkların içselleştirilmesine etkisi ele alınmıştır. Plastik poşet kullanımını kısıtlamaya yönelik vergileme, ücretlendirme, katkı payı alınması şeklinde çeşitli önlemler alınmıştır. Bu önlemlerin bireylerin tüketim davranışlarını olumlu yönde değiştirdiği görülmüştür. Plastik poşet kullanımının azaltılması, özellikle sera gazı etkisi yönünden çevreye olumlu yönde katkı sağlamıştır. Diğer taraftan alınan bedeller devlete mali yönden katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Dışsallık, İçselleştirme, Plastik Poşet, Çevre Kirliliği

Abstract

When plastic bags are thrown into the nature, they remain undissolved for years and harm the environment. In addition, they make negative externalities during production and consumption activities. States take some measures to reduce the use of plastic bags in order to prevent environmental pollution caused by the use of plastic bags and to internalize negative externalities. The measures taken can usually be pricing or taxation.. The aim of this study is to examine the pricing of plastic bags in terms of negative externalities and to evaluate the results. For this purpose, how the pricing of plastic bags affects the demand for plastic bags and its effect on the internalization of externalities are discussed. Various measures have been taken to limit the use of plastic bags, such as taxation, pricing and contribution. It has been observed that these measures have positively changed the consumption behavior of individuals. Reducing the use of plastic bags has contributed positively to the environment, especially in terms of greenhouse gas effects. On the other hand, the fees received contributed financially to the state.

Keywords: Externality, Internalization, Plastic Bag, Environmental Pollution

¹ Balıkesir Üniversitesi SBE, Maliye ABD, ecemkorkut@gmail.com, 0009-0008-2841-9694

² Balıkesir Üniversitesi İİBF, Maliye Teorisi ABD, y.s.buhur@hotmail.com, 0000-0002-3782-2388.

Giriş

Plastik poşetler tüketim toplumunun bir simgesi haline gelmiştir. Hafif ve elastik oldukları için tüketicilere taşıma kolaylığı sağlamaktadırlar. Plastik poşet üretimi için gerekli enerji ve fosil yakıt kaynaklarının kullanımından kaynaklanan çevresel etkiler ve plastik poşetlerin doğada uzun süre yok olmaması çevre için sorun teşkil etmektedir. Plastik poşetlerin çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkileri, özellikle sürdürülebilir tüketim ve genel manada sürdürülebilir kalkınma için önemli bir engel teşkil etmektedir. Plastik poşetlerin üretimi ve tüketimi çevre kirliliğine neden olduğu için negatif dışsallık yaymaktadır. Dışsallıklar, piyasa başarısızlığı sayılmakta ve devlet müdahalesi gerekmektedir. Devlet, çevreyi korumak ve negatif dışsallıkları azaltmak amacı ile tüketimin kısılması veya dışsallıkların içselleştirilmesi için piyasaya müdahale etmektedir.

Bazı ülkeler plastik poşet kullanımını yasaklamakta, fiyatlandırmakta, sınırlamakta ve vergilendirmektedir. Türkiye’de plastik poşet kullanımını azaltmak amacı ile 2019 yılından itibaren tüketim aşamasında bir fiyatlandırma yoluna gidilmiştir. Temel amaç tüketimi azaltmak ve sınırlamaktır. 11.01.2019 tarihinde yayımlanan, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının (ÇŞİDB) “Plastik Poşet Kullanımının Azaltılması” genelgesine göre, uygulama ile kişi başına kullanılan plastik poşet sayısını 440 adetten, 2025 yılına kadar 40 adete düşürmek ve Avrupa Birliği standartlarını yakalamak hedeflenmiştir. Plastik poşetler satış noktalarında 25 kuruş ücret alınarak satılmakta ve bu ücret üzerinden geri kazanım katılım payı tahsil edilmektedir. Kalan kısımdan da Katma Değer Vergisi tahsil edildikten sonra geriye kalan kısım satış noktalarına katkı sağlamaktadır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1.Negatif Dışsallıklar ve Regülasyon Kavramı

Dışsallık, bir mal veya hizmetin, üretiminin ya da tüketiminin, başka üretici veya tüketicileri etkilemesi anlamına gelmektedir (Sezer ve Dökmen, 2018: 165-167). Dışsallıkların olduğu ekonomilerde fiyata yansıtılmayan fayda ve maliyetlerin ortaya çıkması söz konusudur. Dışsallıklardaki temel sorun çevreye yayılan zararın hesaba katılmadan, sadece kendi fayda ve zararını düşünmekten kaynaklanmaktadır (Randall, 1974: 35-54).

Dışsallıklar ile ilgili birçok sınıflandırma yapılmaktadır. Ancak en yaygın şekilde pozitif (olumlu) – negatif (olumsuz) dışsallık ile üretim-tüketim dışsallıkları ayrımı göze çarpmaktadır. Negatif (olumsuz) dışsallığın olduğu durumlarda sadece özel maliyetler dikkate

alındığı ve sosyal maliyetler hesaba katılmadığı için, üretim miktarı optimum veya istenilen düzeyde gerçekleşmemektedir (Parlakay ve Yavuz, 2016: 211-226).

Negatif dışsallıkların önlenmesi ve piyasa mekanizmasının etkili bir şekilde çalışması için gereken politikaların kontrol edilmesi ve düzenlenmesi gerekmektedir. Devlet negatif dışsallıkların içselleştirilmesi için yapacağı düzenlemeler ile üreticiye veya tüketiciye mali sorumluluk yükleyebilmektedir. Devlet, birtakım sınırlamalar getirebilir, vergiler koyabilir, mülkiyet haklarını belirleyebilir ve fiyatlandırma yoluna gidebilir (Özbilgi, 2020:75).

Regülasyon, devletin veya yetkili kurumların belirli bir sektör veya faaliyet alanına ilişkin düzenlemeleri yapması ve uygulamasıdır (Çevik ve Demir, 2005: 251). Bu düzenlemeler, devlet tarafından ülkenin ekonomik, sosyal politikalarını yönlendirmek ve değiştirmek amacı ile yapılmaktadır (Stigler 1971: 3-21). Regülasyon, kamu yararını sağlayabilmek için özel sektör faaliyetlerinin de düzenlenmesi anlamına gelmektedir (Avcı, 2014: 125-126).

Devletin regülatif araçlarla piyasaya müdahale etmesinin temel amacı, kamu yararını tesis etmek yönünde olmalıdır. Bunun yanında regülasyonlar, piyasanın düzenli işleyişini sağlayacak düzenleyici önlemlerin alınması amacını taşımaktadır. Regülasyonlar, genellikle anayasal, yasal düzenlemeler veya hükümet düzenlemeleri çerçevesinde uygulanmaktadır (Sarısoy, 2010, 281).

Devletin ekonomideki rolünün değişmesi, piyasalara nasıl müdahale edeceğini de belirlemektedir. Özellikle liberalleşme akımı ile, sosyal, siyasi ve ekonomik değişimler meydana gelmiştir. Devlet dışında, piyasa aktörlerinin piyasada daha aktif rol alması, devlet müdahalesini ve denetimini bir zorunluluk haline getirmiştir (Ormanoğlu, 2022: 1622-1623).

Devlet, ülkede sosyal, ekonomik veya siyasi istikrarsızlıklar olduğunda müdahale edebilmektedir. Ekonomik istikrarın sağlanamaması, devletin ekonomiye doğrudan müdahale gerekçesi olmaktadır. Piyasa başarısızlığı, piyasa mekanizmasının hedefleri gerçekleştirememesi veya istenmeyen sonuçlara yol açması durumudur (Bator 1995: 129-158).

Monopol veya oligopol gibi piyasa yapılarında rekabet eksikliği olması durumunda piyasa başarısızlığı meydana gelebilmektedir. Ayrıca, bazı mal veya hizmetlerin üretiminde çevresel maliyetler veya bireylerin sağlığını tehdit eden durumlar gibi dışsallıklar da piyasa başarısızlığına yol açabilmektedir. Bu gibi durumların yarattığı etkiler, devlet müdahalesini gerektirmektedir (Sarısoy, 2010: 280-285).

Neoklasik iktisadi düşünce, piyasa ekonomisinin tek başına ekonomik etkinliği ve istikrarı sağlayamayacağını öne sürmüştür. Bu nedenle kamu ekonomisinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu görüş literatürde “piyasa başarısızlığı teorisi” olarak adlandırılmıştır (Gordon 2002: 1031-1039). Piyasa başarısızlığı görüşü incelendiğinde, aksak rekabet, dışsallıklar, kamusal mallar ve asimetrik bilgi sorunu gibi sebeplerden dolayı ile devletin ekonomiye müdahale etmesi zorunludur (Söyük, 2012: 3).

1.2. Çevre ve Negatif Dışsallıklar

Çevre, toplumdaki bütün bireylerin ortak malı yanı sıra serbest mal olduğundan, bireyler çevreden fayda sağlarlar. Bu da herkesin çevreye zarar verebileceği ve kirletebileceği anlamına gelmektedir. Bununla birlikte tüm toplumun yararlandığı ve faydasından kimsenin dışlanmadığı bu mallar ekonomik faaliyetlerden etkilenmektedir (Garay, 2015: 45-70). Ekonomik faaliyetler nedeni ile çevresel tahribat oluşması toplumdaki tüm bireyleri olumsuz etkilemektedir (Mutlu, 2006: 57).

Bir mal veya hizmetin üretim ya da tüketim faaliyetleri esnasında çevrede olumsuz etkiler yaratması ve o çevrede yaşayan bireylere bir maliyet olarak yansımaya çevresel dışsallıklar adı verilmektedir. Çevresel dışsallık, çevre kirliliğine neden olduğu için etkisi de negatiftir. Görülmektedir ki çevresel dışsallıklara büyük oranda ekonomik faaliyetler sebep olmaktadır (Çetin, 2005: 145).

Çevresel mal ve hizmetlerin yaydığı negatif dışsallıkların maliyetinin genellikle belirlenmemesi nedeni ile dışsallıklar içselleştirilememektedir. Negatif dışsallıklar topluma çevresel maliyetler yüklemektedir (Toprak, 2006: 53).

Negatif dışsallıkların içselleştirilmesi, maliyetlerin faaliyetleri yürüten kişi veya kurumlar tarafından üstlenilmesi anlamına gelmektedir. Bu faaliyetlerin gerçek maliyetlerinin belirlenmesi ve zararların tazmin edilebilmesi için birtakım çözümler gerekmektedir (Kargı ve Yüksel, 2010. 190-191).

2. Literatür Taraması

Güzel ve Özkan (2019) yaptıkları çalışmada, ülkelerin plastik ürünlere uyguladıkları vergileri incelemişlerdir. Türkiye’de 2019 yılında uygulanmaya başlayan plastik poşet kullanımını azaltmaya yönelik politikaları değerlendirmiştir. Çalışma neticesinde uygulamanın Türkiye’de etkili bir araç olabileceği vurgulanmıştır. Ayrıca toplumun bilincinin artırılmasına

dikkat çekilmiş ve uygulamanın esas amacının gelir toplamak olmadığı fakat toplanan gelirin geri dönüşüm ve çevre için kullanılması gerektiğinden bahsedilmiştir.

Şahin (2020) çalışmasında Dünyada ve Türkiye’de plastik poşet kullanımının azaltılmasını amaçlayan vergi ve vergi dışı politikaları incelemiştir. Yapılan incelemeler neticesinde Almanya, Danimarka ve İrlanda gibi ülkelerde vergilendirmenin plastik poşet kullanımını azaltması bakımından etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Plastik ürünlere yönelik küresel farkındalığın Türkiye’yi de etkilediği gözlemlenmiştir.

Tabar (2021) çalışmasında, Türkiye’de plastik poşet kullanımını azaltmaya yönelik düzenlemenin sonuçlarını değerlendirmiştir. Uygulamanın ilk sonuçlarına göre başarıya ulaştığı ve plastik poşet kullanımını azalttığı tespit edilmiştir. Uygulamanın toplum tarafından benimsenmesi adına diğer plastik ürünler için de benzer bir uygulamanın yürürlüğe girmesinin çevreyi korumak ve etkin kullanabilmek için gerekli olduğunu ifade etmiştir.

Özyürek (2023) yaptığı çalışmada plastik poşetleri ücretlendiren veya vergilendiren düzenlemeleri incelemiştir. Çalışmada bireylerin özgür seçimlerine yönelik düzenleyici gelişmelere vurgu yapılmıştır. Plastik poşet ücretlerinin ya da vergilerinin küreselleşmesinin, plastik poşet kullanımını azaltmada iyi bir gelişme yarattığı ifade edilmiştir.

Şahin (2023) çalışmasında yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ile farklı gruplardan elde edilen 36 görüşme analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, plastik poşet kullanımının azaldığı fakat uygulamanın sınırlılıkları ve birtakım aksaklıklar nedeni ile uygulamanın amacından uzaklaştığı sonucuna varılmıştır.

3. Plastik Poşet Kullanımını Azaltmaya Yönelik Uygulamalar

Türk Dil Kurumuna göre plastik: “Isı ve basınç etkisiyle biçim verilen, organik veya sentetik olarak yapılan madde” şeklinde tanımlanmaktadır. Plastik poşet ise genellikle alışverişlerde kullanılan, çok ince ve hafif plastik malzemedan yapılan torba şeklinde bir ambalajdır. Plastik poşetler çeşitli renklerde ve boyutlarda üretilir ve genellikle bir defa kullanılmaktadır. Ancak, çevre kirliliği ve geri dönüşüm sorunları nedeni ile birçok ülke plastik poşet kullanımını sınırlamaya veya yasaklamaya karar vermiştir.

3.1. Yabancı Ülke Uygulamaları

Plastik poşet kullanımının özellikle alış-verişlerde yaygın olarak kullanımı ve bu poşetlerin düzensiz bir şekilde doğa bırakılması, çevre üzerinde önemli ölçüde olumsuz etkiler

yaratmaktadır. Bu tür negatif dışsallıkların önlenmesine yönelik devletler zaman içerisinde önlem almak zorunda kalmışlardır.

Tablo 1’de çeşitli ülkelerde plastik poşet kullanımı önlemeye yönelik araçlar ve uygulama sonuçları yer almaktadır.

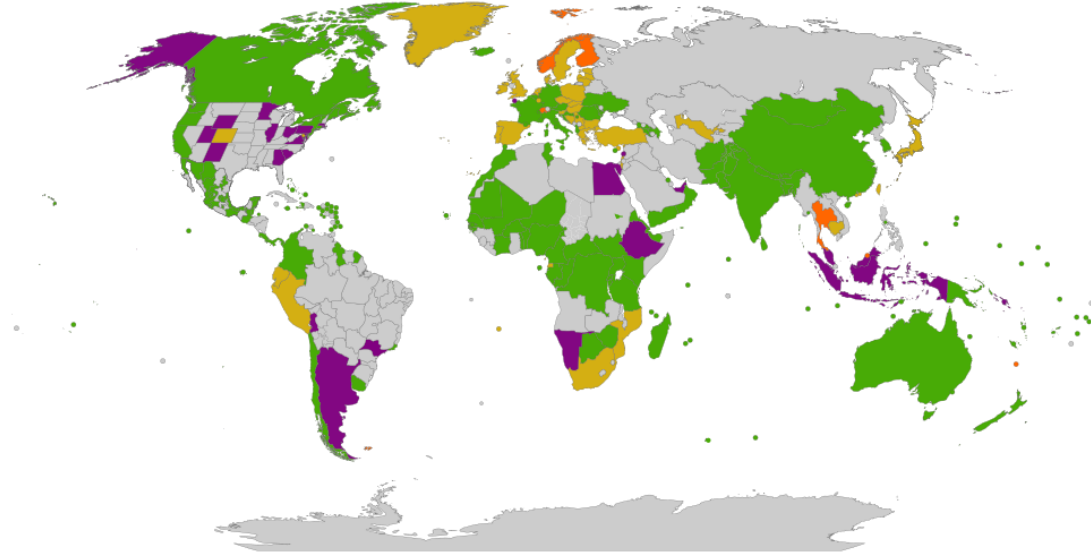
Tablo 1: Bazı Ülkelerde Plastik Poşetler İçin Uygulanan Politika Araçları

Ülke	Politika Aracı	Çıktılar
Danimarka	Vergi	%66 oranında azalma
İsrail	Vergi	%80 oranında azalma
Hong-Kong	Vergi	%90 oranında azalma
İskoçya	Vergi	%80 oranında azalma
Hollanda	Vergi	%71 oranında azalma
Belçika	Gönüllülük Anlaşmalı Vergi	%60-80 azalma
İspanya	Gönüllülük Anlaşmalı Vergi	İlk sene %40 oranında azalma

Kaynak: Güzel ve Özkan (2019) çalışması ve Uçan (2020) çalışmasından yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, plastik poşetlerin kullanımının azaltılmasına yönelik vergi yönlü tedbirler etkili olmuş ve ilgili ülkelerde plastik poşet kullanımı önemli ölçüde azalmıştır.

Aşağıda dünyada plastik poşet kullanımını azaltmaya yönelik politikaların haritada gösterimi yer almaktadır.

Şekil 1: Poşet Kullanımını Azaltmaya Yönelik Politikaların Ülke Bazında Gösterimi

- Plastik Poşet Yasakları
- Bazı plastik poşetlerden ücret alınması
- Gönüllü vergilendirme sözleşmesi
- Kısmi ücretlendirme veya yasaklama (belediye veya bölgesel düzeyde)

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Plastic_bag_ban#cite_note-auto2-36 adresinden alınmıştır.

Haritadan da anlaşılacağı üzere Kanada, Fransa, İtalya, Çin, Avustralya ve bazı Afrika ülkelerinde plastik poşet kullanımı yasaklanmıştır. Türkiye, İsveç, İspanya, Romanya, Bulgaristan vs. ülkelerde bazı plastik poşetlerden vergi alınması yoluna gidilmektedir. Norveç, Finlandiya’da gönüllü vergileme sözleşmesi yoluyla plastik poşet kullanımı kısıtlanırken, Arjantin, bazı ABD eyaletleri ve Filipinler ve bazı takım adalarında kısmi ücretlendirme veya yasaklamalara gidilmektedir.

3.2. Türkiye’de Plastik Poşetlerin Kullanımının Azaltılmasına Yönelik Alınan Önlemler

Türkiye’de Çevre Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 10.12.2018 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanması ile plastik poşetlerin kullanımının azaltılması uygulaması fiyatlandırma yolu ile hükme bağlanmıştır. 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 8. maddesinde “Kaynakların verimli yönetimi ve plastik poşetlerden kaynaklanan çevre

kirliliğinin önlenmesi amacıyla plastik poşetler satış noktalarında kullanıcıya veya tüketiciye ücret karşılığı verilir. Uygulanacak taban ücret 25 kuruştan az olmamak üzere Bakanlıkça oluşturulacak komisyon aracılığı ile belirlenir ve her yıl için güncellenir.” ifadesi yer almaktadır.

2019 yılı itibariyle plastik poşetlerden 25 kuruş ücret alınmaya başlanmıştır. Alınan ücretin bir kısmı devlete geri kazanım katılım payı olarak ödenmektedir. 2872 sayılı Kanuna ekli (1) sayılı listede plastik poşetler için satış noktalarından tahsil edilmesi gereken geri kazanım katılım payı tutarları belirlenmiştir. 2019 yılında 15 kuruş olan geri kazanım katılım payı, 28.12.2022 tarihinde resmî gazetede yayımlanan Cumhurbaşkanı kararı ile 2023 yılından itibaren 38,5 kuruş olmuştur. Tüketicilerin ödediği ücret ise 2023 yılında 25 kuruştur.

Plastik poşet fiyatlandırılmasının ana hedefi çevre kirliliğinin azaltılmasıdır. Plastik poşetler çevre için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Ayrıca, poşetlerin üretimi için kullanılan kaynaklar ve enerji de önemli bir çevresel etkiye sahiptir. Poşetlerin ücretlendirilmesi ile tüketici davranışları değiştirilerek, tekrar kullanılabilir poşetlerin ve alternatif ambalajların kullanımı teşvik edilmektedir. Böylece, plastik poşet kullanımının azaltılması ile çevre üzerindeki olumsuz etkiler de azaltılmaktadır.

Türkiye’de uygulamanın amacı plastik poşet kullanımını kişi bazında düşürmektir. Plastik poşetlerin yaydığı negatif dışsallıkların içselleştirilmesi ve çevreye verilen zararın azaltılması esastır. Fakat ÇŞİDB’nin belirlediği “Plastik Poşet Ücretlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar” içerisinde uygulamanın istisnaları yer almaktadır. Ücrete tabi olmayan poşet kullanımları aşağıda belirtilmiştir.

- a) “Ekmek, sebze, meyve, peynir, zeytin, hayvansal gıda gibi açık satılan gıdaların hijyenini sağlamak için kullanılan, çift kat kalınlığı 15 mikron ve altında olan, 500x350mm (körüük kalınlığı ve sap uzunluğu dâhil) ebadından küçük saplı/sapsız poşetler
- b) Plastik içeren malzemelerden, dokumalı veya dokumasız metotla üretilen, tekstil ürünü çok kullanımlık poşetler
- c) Canlı sucul hayvan satışında kullanılan sapsız poşetler
- d) Yumrulu ve/veya benzer tohumlu bitkilerin satışında kullanılan sapsız poşetler
- e) Sadece hizmet verilen fakat ürün satışı gerçekleştirilmeyen yerlerde kullanıcıya veya tüketiciye verilen poşetler (kuru temizleme, lostra vb.)
- f) Kargo poşetleri
- g) Gümrüksüz mağazalardan alınan ürünler için ilgili mevzuatı gereği kullanılması zorunlu olan özel poşetler”

Plastik poşet kullanımının çevreye ciddi zararlar verdiği bilinmesine ve bu zararın maliyetinin içselleştirilmesi sağlanmaya çalışılmasına rağmen istisnanın kapsamının bu kadar geniş tutulması, düzenlemenin etkinliğini sınırlamaktadır. Çevre kirliliği ile mücadele ve tasarruf konusunda istenilen sonuca ulaşmak güç olmaktadır.

4. Plastik Poşetlerin Fiyatlandırılmasının Negatif Dışsallıkları Azaltma Yönünden Değerlendirilmesi

2019 yılından itibaren uygulanmaya başlayan plastik poşet fiyatlandırması, bireylerin tüketim alışkanlıklarını değiştirerek plastik poşet kullanımını azaltmayı ve negatif dışsallıkların içselleştirilmesini amaçlamıştır (Avcı ve Dirican, 2021:136). Devletin yaptığı bu müdahalenin etkinliğinin değerlendirilebilmesi için öncelikle ÇŞİDB'nin açıklamaları kapsamında uygulamanın sonuçlarını görmek gerekmektedir.

ÇŞİDB'nin yaptığı açıklamaya göre Türkiye'de yıl içerisinde yaklaşık 30-35 milyar plastik poşet tüketilmektedir. Plastik poşetlerin denizde 400 yıl, doğada 800 yıl içerisinde yok olduğu ifade edilerek uygulamanın gerekçesi de belirtilmiştir. Uygulamanın ilk 4-5 gününde, poşet kullanımında % 50 oranında bir azalma görülmüştür (ÇŞİDB, 2019a)

2018 yılında beş büyük market zincirinde Ocak ve Şubat aylarında kullanılan poşet miktarı 600 milyon adet iken, 2019 yılında poşetlerin ücretli olması üzerine kullanılan poşet miktarı 150 milyon adete düşmüştür. Uygulamanın ilk iki ayında % 75 oranında bir azalma gözlenmiştir (ÇŞİDB, 2019b)

2019 yılının ilk 11 ayında plastik poşet kullanımını yaklaşık yüzde 77 oranında azalmıştır. Aylık 35 adet olan kişi başı plastik poşet kullanımı yaklaşık 10 adete kadar düşmüştür. Aynı zamanda 2019 yılının Aralık ayından itibaren yaklaşık 200 bin ton plastik kullanımı önlenmiştir. 1 ton plastiğin üretimi ve geri dönüşüme tabi tutulmadan doğaya bırakılması ile 41 kilogram sera gazı salınımı gerçekleştirileceği bilinmektedir. Yaklaşık olarak 200 bin ton plastiğin kullanımının önüne geçilmesi ile 8 milyon kilogram sera gazı salınımının önüne geçildiği belirtilmiştir (ÇŞİDB, 2020).

Uygulamanın başladığı 2019 yılından, Eylül 2020 tarihine kadar plastik poşet kullanımı % 75 oranında azalmıştır. % 75 azalma oranı ile Türkiye'de plastik poşet üretiminde kullanılan plastik hammadde ithalatı azalmış ve yaklaşık 2,44 milyar TL tasarruf edilmiştir. Ayrıca 354 bin ton plastik atığın kullanılmasının önüne geçilmiştir. Bir plastik poşetin ortalama ağırlığının 8 gram olduğu düşünüldüğünde 14 bin 640 ton sera gazı salınımının da engellendiği belirtilmiştir (ÇŞİDB, 2021).

Uygulamanın başladığı 2019 yılından, Ağustos 2022 tarihine kadar plastik poşet kullanımını % 65 oranında azalmıştır. Uygulama ile toplamda yaklaşık olarak 3,8 milyar TL tasarruf edildiği ifade edilmiştir. Toplamda 550 bin ton plastik atığın oluşumunun önüne geçilmiş ve bu sayede yaklaşık olarak 22 bin 146 ton sera gazı salınımı önlenmiştir (ÇŞİDB, 2022).

ÇŞİDB'nin yaptığı açıklamalar değerlendirildiğinde devletin yaptığı düzenlemenin hedefine kısmen de olsa ulaşabildiği söylenebilir. Plastik poşet kullanımında önemli düzeyde azalma olmuştur. Uygulamanın 2019 yılındaki başarısı ile kıyaslandığında 2022 yılına gelindiğinde plastik poşet kullanımını azaltma konusunda etkisinin azaldığını görmekteyiz. 2019 yılında 25 kuruş olan plastik poşetin fiyatının arttırılmaması bu durumun sebepleri arasında gösterilebilir. Ayrıca uygulamanın istisnasının geniş tutulması da etkinliği azaltmaktadır.

Plastik poşetlerin fiyatlandırılmasının amacı çevreyi korumak, negatif dışsallıkların içselleştirilmesidir. Fakat geri kazanım katılım payı olarak genel bütçeye katkı sağlaması dolayısı ile çevresel tahribatın iyileştirilmesi bir gelir kaynağı olarak da görülebilir. Plastik poşet ücretleri üzerinden ve diğer ürünlerden tahsil edilen geri kazanım katılım payı ile bir gelir elde edilmiştir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı uygulamadan elde edilen gelirler ile ilgili net bir veri paylaşmamaktadır (Şahin, 2023: 68).

Toplanan gelirler, Genel bütçe yönetim gelirleri içerisinde “Çevre Atık Yönetimi Geri Kazanım Katılım Payı Gelirleri” adlı gelir kaleminde gösterilmektedir. 2022 yılında bu başlık altında 3.582.326 TL gelir elde edilmiştir. (Muhasebat Genel Müdürlüğü, 2023). Bu rakamın toplam bütçe içerisindeki payı % 0,02 bile değildir. Aynı zamanda geri kazanım katılım payından elde edilen gelirlerin doğrudan çevresel tahribatın iyileştirilmesi için kullanıldığına dair bir bulguya rastlanmamıştır.

Plastik poşet ithalat miktarlarının ne düzeyde olduğu hususu da uygulamanın etkinliği açısından önem teşkil etmektedir. Plastik poşetlerin ithalatı gümrükte “3923 GTİP Kodu³” ile gerçekleşmektedir. Bu kod içerisinde yalnızca plastik poşet mamul ithalatı bulunmamaktadır.

³ GTİP: Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu

Tablo 2: 3923 GTİP Kodu ile yapılan Plastik Mamul İthalatı (Eşya taşıma ambalajı için plastik mamulleri, tıpa, kapak, kapsül vb.)

Yıl	Bin Ton	Milyon Dolar
2017	63	284
2018*	32	151
2019	60	275
2020	81	377
2021	82	404
2022	86	450

Kaynak: PAGEV'in (Türk Plastik Sanayicileri Araştırma Geliştirme ve Eğitim Vakfı) 6 yıllık Plastik Sektör İzleme Raporları incelenerek tarafımızca oluşturulmuştur.

*2018 yılının ilk 6 ayı

Tablo incelendiğinde GTİP 3923 kodu ile yapılan ithalatın yıllar içinde azalmadığını görmekteyiz. Uygulama sonuçlarına göre plastik poşet kullanımının azalmasına rağmen ithalat hızla artmaktadır.

PAGEV'in 2022 yılı plastik sektör izleme raporuna göre plastik mamul üretimi içerisinde plastik ambalaj malzemelerinin payının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Raporla geçtiğimiz yıl için; "2022 yılında 10,5 milyon tonluk toplam plastik mamul üretimi içinde yaklaşık 4,41 milyon ton ile plastik ambalaj malzemelerinin başı çektiği, plastik inşaat malzemeleri üretiminin ise 2,1 milyon ton ile plastik ambalaj malzemelerini takip ettiği görülmektedir." ifadesi yer almaktadır. Bu nedenle plastik poşet kullanımının sınırlanmasını amaçlayan düzenlemenin etkinliğinin beklenen şekilde olmadığı yorumu yapılabilir.

Sonuç

Sürdürülebilir kalkınmanın en önemli özelliği, kalkınmanın çevreye olan etkilerinin en aza indirgeme çabasıdır. Plastik poşet kullanımı tartışmasız çevre üzerinde negatif yönde bir etki yaratmaktadır. Plastik poşetlerin doğada uzun süre var olması özellikle su kaynaklarını önemli ölçüde tehdit etmektedir.

Danimarka, Hollanda gibi ülkeler plastik poşet kullanımını azaltmaya yönelik vergi koyarken; İspanya, Belçika gibi ülkeler gönüllü vergi anlaşmaları yoluyla plastik poşet

kullanımını azaltmaya çalışmışlardır. Fransa, İtalya, Kanada, Çin gibi ülkelerde ise plastik poşet kullanımını doğrudan yasaklanmıştır.

Türkiye’de yakın tarihte yürürlüğe giren düzenleme ile, plastik poşetlerin kullanımının azaltılması uygulaması fiyatlandırma yolu ile hükme bağlanmıştır. Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığının belirlediği istisnaların geniş tutulması ve 2019 yılında 25 kuruş olan plastik poşetin fiyatının arttırılmaması bu uygulamanın başarısı şansını azaltmaktadır. Buna rağmen uygulamanın en azından tüketiciler açısından plastik poşet kullanımında önemli ölçüde azalma meydana getirdiği gözlemlenmiştir.

Plastik poşetlerin denizde dört yüz yıl ve doğada sekiz yüz yıl kaldığı düşünüldüğünde, kullanımının kısıtlanması büyük önem arz etmektedir. Günümüzün en önemli sorunu olan küresel ısınma ve sera gazlarının azaltılmasında, plastik poşetlerin kısıtlanması kayda değer etki yaratacağı çalışmada vurgulanmıştır.

Plastik poşetten toplanan gelirler, Genel bütçe yönetim gelirleri içerisinde “Çevre Atık Yönetimi Geri Kazanım Katılım Payı Gelirleri” adlı gelir kaleminde gösterilmektedir. Bütçede Adem-i Tahsis İlkesi gereği toplanan gelirler doğrudan bir hizmet için harcanamamaktadır. Bu yönüyle çevreye olan etkisini ölçmek imkânsız hale gelmektedir. Bunun yerine bir fon oluşturularak, toplanan gelirler çevreyi iyileştirmek ve negatif dışsallıkların azaltılması yönünde kullanıldığında daha etkili olacaktır.

Kaynakça

Avcı, M. (2014). İdarenin Kamu Hizmeti Faaliyetlerinde Daralma ve Dönüşüm: Özelleştirme ve Regülasyon. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 16, 105-139.

Avcı, O. ve Dirican, H. (2021). Seçilmiş OECD ülkeleri bağlamında plastik poşet vergisi üzerine bir değerlendirme. *Mali Çözüm Dergisi*, 31 (165), 121-144.

Bator, F. (1995). The Anatomy of Market Failure. In: Estrin, S., Marin, A. (eds) *Essential Readings in Economics*. Palgrave, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-24002-9_7

Benk, S. (2006). Çevresel Dışsallıkların İçselleştirilmesinde Kullanılan Regülasyon ve Hukuki Sorumluluk Sistemlerinin Değerlendirilmesi. *Çimento İşveren Dergisi*, 20 (5), 25-33.

Çetin, T. (2005). Çevresel Dışsallıklar ve İçselleştirme Yöntemleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (3), 143-166.

Çevik, S. ve Demir, M. (2005). Devletin Düzenleyici Rolü ve Regülasyon Teorileri. *Öneri Dergisi*, 6 (23), 249-257.

Garay J.P. (2015). The Concept of Work in a Common Good Theory of the Firm, *Business & Professional Ethics Journal*, Vol. 34, No. 1, pp. 45-70

Gordon, W J (2002). Market Failure and Intellectual Property: A Response to Professor Lunney *Boston University. School of Law* 82(4):1031-1039.

Güzel, S. ve Özkan, E. (2019). Plastik Poşet Vergisi Uygulaması: Türkiye İçin Bir Değerlendirme. *Vergi Dünyası Dergisi*. (38) 455, 43-57.

Kargı, V. ve Yüksel, C. (2010). Çevresel Dışsallıklarda Kamu Ekonomisi Çözümleri. *Maliye Dergisi*, 159, 183-202.

Mutlu, A. (2006). Küresel Kamusal Mallar Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre Kirlenmesi: Üretim, Finansman ve Yönetim Sorunları. *Maliye Dergisi*, (150), 53-77.

Ormanoğlu, H. D. (2022). Regülasyonun Anayasal Yeri ve Kısıtları. Hacettepe *Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 1620-1665.

Özbilgi, F. (2020). Piyasa Başarısızlıklarından Dışsallıklar ve Çözüm Yollarına İlişkin Değerlendirmeler. *Anadolu University Journal of Faculty of Economics*, 2 (1), 70-90.

Özyürek, M. (2023). Globalisation Of Homo Economicus And Plastic Bag Regulations. *Law And Justice Review*, (25), 31-50.

Parlakay, O. ve Yavuz, A. (2016). Negatif Dışsallıkların Çevreye Olumsuz Etkilerinin Önlenmesinde Kullanılan Çözüm Yolları. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (57), 210-220.

Randall A. (1974). Coase Externality Theory in a Policy Context, *Natural Resources Journal*, Vol. 14, No. 1, pp. 35-54

Sarısoy. S. (2010). Düzenleyici Devlet ve Regülasyon Uygulamalarının Etkinliği Üzerine Tartışmalar. *Maliye Dergisi*, 159, 278-298.

Sezer, Ö. ve Dökmen, G. (2018). Kirlenen Öder İlkesi Çerçevesinde Türkiye’de Çevre Vergileri ve Negatif Dışsallıklar Sorunu. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (57). 163-181.

Söyük, M. (2012). *Türkiye’de Akaryakıt Türü Üzerinden Alınan Vergilerin Negatif Dışsallıklar Üzerindeki Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Stigler George J. (1971). *The Bell Journal of Economics and Management Science*, Vol. 2, No. 1, pp. 3-21

Şahin, M. (2020). Sürdürülebilir Çevre Dinamikleri İçin Yeni Bir Enstrüman: Plastik Poşet Vergisi. *Vergi Raporu Dergisi*, 246, 107-121.

Şahin, Ö. (2023). *Türkiye’de Plastik Poşet Vergisi Uygulaması: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tabar, Ç. (2021). Negatif Dışsallıkların İçselleştirilmesinde Plastik Poşet Vergisi: Türkiye’de Ücretli Poşet Uygulamasının Değerlendirilmesi. *Mali Çözüm Dergisi*, 31(165), 167-186.

Toprak, D. (2006). Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Politikaları ve Mali Araçlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, (4), 146-169.

Uçman, B. (2020). Plastik Poşet Ücretlendirmesinin Tüketici Davranışları Üzerine Etkisinin Anket Yöntemi ile Değerlendirilmesi: Isparta İli Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

<https://agri.csb.gov.tr/yeni-yilda-plastik-posete-zam-uygulanmayacak-haber-253753> (Erişim Tarihi:25.05.2023)

<https://csb.gov.tr/bakan-kurum-plastik-poset-fiyati-degismedi-bakanlik-faaliyetleri-37363> (Erişim Tarihi:20.04.2023)

<https://csb.gov.tr/bakan-kurum-plastik-poset-kullanimi-yuzde-50-azaldi-bakanlik-faaliyetleri-25411> (Erişim Tarihi:25.05.2023)

https://en.wikipedia.org/wiki/Plastic_bag_ban#cite_note-auto2-36 (Erişim Tarihi:20.04.2023)

<https://erzincan.csb.gov.tr/tuketilen-poset-miktari-600-milyondan-150-milyon-adete-dustu-haber-239396> (Erişim Tarihi:25.05.2023)

<https://mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2872.pdf> (Erişim Tarihi:20.04.2023)